

کتابشناسی چیست؟

*این مقاله، ترجمه و تلخیص بخشی از کتاب المدخل الى علم البلیوغرافیه اثر دکتر ابوبکر محمود الهوش (چاپ اول: المكتبة الأكاديمية، مصر، ۲۰۰۱ میلادی) است.

چکیده

کتابشناسی، یکی از مهمترین شاخه های علوم کتابداری و اطلاع رسانی است و از آغاز پیدایش، تعاریف متعددی از آن صورت گرفته و تطورات و تغییرات بسیار یافته است.

واژه بیلوگرافی برگرفته از زبان یونانی است و به معنای نوشتن یا استنساخ کتاب ها مورد استفاده و رواج داشت. پس از سده هفدهم میلادی، معنای آن از تحریر و نوشتن کتاب ها، به مفهوم نوشتن درباره کتاب ها تغییر یافت. هدف کتابشناسی این است که تا حد ممکن برای محققان و مربیان، امکان شناخت منشورات و تغییرات و تحولات در زمینه نشر را در هر یک از عرصه های تخصصی در همه جای دنیا فراهم آورد. کتابشناسی، آمیزه ای است از علم و فن. فن دراین راستا، متضمن ثبت کتاب ها و موارد مکتوب دیگر است، و علم با صنعت کتاب ها و تدوین آنها ارتباط دارد. کتابشناسی از لحاظ تقسیم بندی، دارای سه نوع است: تاریخی، تحلیلی (انتقادی) و شمارشی (نظام یافته). می توان کلیه انواع و اقسام کتابشناسی را در دو گروه بزرگ منحصر ساخت که در هر یک، انواع کتابشناسی ها داخل شوند: ۱. کتابشناسی های جهانی، مثل فهرست های کتابخانه کنگره، فهرست های موزه بریتانیا و فهرست های کتابخانه ملی پاریس. ۲. کتابشناسی ملی، که مهمترین ابزار ثبت کتاب شناسی در هر کشور به شمار می رود.

علم کتابشناسی و تطور معنایی آن در گذر تاریخ

کتابشناسی در سده بیستم، به دلایلی، اهمیت ویژه ای یافت یکی احتیاج به مکانیزمی مؤثر در ثبت و ارائه اسناد و وثایق ارتباط انسانی در عصر جدید در مواجهه با پیشرفت وسیع نشر؛ و دیگر نیاز خاص کشورهای پیشرفته به دستیابی به اطلاعات علمی و تکنولوژیک. به درستی گفته اند که بدون وجود کتابشناسی، اسناد و مدارک مدنیت از بین رفته و برای نیازمندی های انسان قابل استفاده نخواهد بود.

کلمه ببلیوگرافی در اصل، از زبان یونانی آمده است. این واژه، مرکب است از دو کلمه یونانی (Biblion) به معنی کتابچه که صورت تصغیر یافته (Biblos / کتاب) است و کلمه (Graphia) که اسم فعل مأخوذ از (Graphien) یعنی نگارش / می نگارد است، و صورت ترکیب یافته این دو، (Bibliographia) است. زبان لاتین، این واژه را بدون تغییر برگرفت و در عصر جدید، این واژه به صورت معرب به زبان عربی راه یافت و سپس به اصطلاحی شایع، تبدیل شد و آن عبارت است از علمی مستقل، که از مهمترین شاخه های علوم کتابداری و اطلاع رسانی به شمار می رود، به طوری که شبکه بزرگی از موضوعات، و مجموعه پیچیده ای از روش ها و تحقیقات را تحت پوشش قرار داده است. چرا که وظیفه آن، بررسی تولیدات فکری انسان در چارچوبه ای بوده که همه روزه گسترش می یافته است.^۱

واژه ببلیوگرافی در اصل وضع آن، همچنان که در عصر هلنی متداول بود، به معنای نوشتن یا استنساخ کتاب ها استفاده و تداول داشت. آنگاه به زبان لاتین و از آنجا به زبان های جدید اروپایی و سپس به دیگر زبان های دنیا منتقل شد.

پس از سده ۱۷ م معنای آن از نوشتن کتاب ها، به مفهوم دیگری، یعنی نوشتن درباره کتاب ها تغییر پیدا کرد. هارولد لایندر نوشته: «نخستین بار استفاده از واژه کتابشناسی در این معنی، در سال ۱۹۳۳ م با انتشار کتاب کتابشناسی سیاسی توسط گابریل نوده صورت گرفت^۲ و نول مالکس آن را تأیید کرده است»^۳.

واژه یا اصطلاح کتابشناسی، از سده هفدهم تاکنون، دچار تطورات و تغییراتی شده است. مثلاً فرهنگ Fenning که در سال ۱۷۶۱ م انتشار یافته، کتابشناس را «فردی که کتاب ها را می نویسد، یا استنساخ می کند»^۴ معرفی کرده است. آنگاه انتقال معنایی مهمی از واژه کتابشناسی صورت گرفت و آن همان نوشتن پیرامون کتاب ها بود. این انتقال معنایی برای اولین بار در سال ۱۷۶۳ م در فرانسه انجام گرفت. سپس این مفهوم، یعنی کتابت کتاب ها، از اواخر سده هجدهم به افول گرایید و سپس همین معنای اخیر و شایع (نوشتن درباره کتاب ها)، تغییرات و تطورات ذیل را به دنبال داشته است:

در فرهنگ آکسفورد، کتابشناسی به صیغه های مختلفی بر اساس ترتیب پیدایش آنها آمده است:^۵

الف) کتابشناس (Bibliographer)

1. کاتب یا ناسخ کتاب ها: در کتاب مذکور آمده که این معنی در سال ۱۶۵۶ م به کار رفته است و دو نویسنده، یعنی Fenning و Blount آن را در سال ۱۷۶۱ م به کار برده اند. این معنی هم اکنون مهجور بوده و فرهنگ آکسفورد نیز به آن اشاره کرده است.

2. کتابشناس: یعنی کسی که درباره کتاب ها و توصیف موضوعات و گزارش چاپ و نشر آنها می نویسد. فرهنگ آکسفورد برای این معنی، به دو متن از دو نویسنده به نام های (Dibdin سال ۱۸۱۴ م) و (Buckle سال ۱۸۶۹ م)، استناد جسته است.

ب) کتابشناسی (Bibliography)

1. نوشتن یا استنساخ کتاب ها، که در سال ۱۶۷۸ م به کار رفته و معنای مهجوری است.
2. توصیف روشمند کتاب ها و گزارش تاریخ، تألیف، چاپ، انتشار و چاپ های مختلف کتاب ها. فرهنگ آکسفورد برای این مفهوم، شواهدی از سال های ۱۸۱۴ م تا ۱۸۵۴ م و ۱۸۷۰ م آورده است.
3. کتابی که متضمن همین جزئیات باشد. این معنی در سال ۱۸۳۸ م پیدایش یافت.
4. فهرست کتاب های یک مؤلف یا یک کشور و یا فهرست موضوع یا ایده ای مشخص. این معنی از کتابشناسی، در خلال سال های ۱۸۶۹ تا ۱۸۷۹ م به وجود آمد، و فرهنگ آکسفورد در این ارتباط، متونی را شاهد آورده است. ۶

ج) Bibliographical

مربوط به کتابشناسی است و در سال ۱۸۰۲ م ظهور یافت.

د) Bibliographically

زیر مجموعه کتابشناسی و در سال ۱۸۲۴ م پدید آمده.

محققان به منظور غلبه یافتن بر این واژه، اصطلاح **Bibliology** (بیبلیولوژی) را ترجیح داده و به کار بستند، اما این اصطلاح، شیوع پیدا نکرد. واژه **Book Lore** نیز در برخی جاها رواج یافت، اما به مانند قبلی شایع نشد. پولارد در چاپ یازدهم دانشنامه بریتانیا که مطلبی در مورد کتابشناسی نوشته، عنوان مقاله اش را بیبلیوگرافی و بیبلیولوژی قرار داده است.

دانشمند کتابشناس، والتر گرگ (۱۸۷۵-۱۹۵۹ م) در دو سخنرانی ارائه شده در کنفرانس، در سال های ۱۹۱۲ و ۱۹۳۲ م از عدم شایع شدن اصطلاح بیبلیولوژی اظهار تأسف کرد.

با وجود قیل و قال هایی که درباره دقیق نبودن اصطلاح بیبلیوگرافی صورت گرفته، اما این اصطلاح، به ناچار، شیوع و رواج یافت و والتر گرگ در تعریف کتابشناسی تأکید کرده که آن: «بررسی و تحقیق در مورد کتاب ها به عنوان موضوعی مادی، و جدای از محتوای ادبی آنهاست». او با تأکید بر جنبه مادی کتاب، بین تحقیق کتابشناختی و تحقیق موضوعی یا ادبی، تفاوت و تفکیک قائل شده است. او همچنین در سال ۱۹۴۵ م همان تعریف از کتابشناسی را دوباره تکرار کرد.

می توانیم از موضوعاتی که در آن به نحوی، اصطلاح کتابشناسی به کار رفته و نیز در فرهنگ اصطلاحات انجمن کتابخانه های آمریکا، یک نمای کلی از این علم به دست آوریم، و چهار معنی از آن را استخراج کنیم:

۱. بررسی شکل / جنبه مادی کتاب ها با مقایسه اختلافات انتشاری، چاپی و نسخه ای، به مانند تعیین تاریخ متون و نقل آن؛

۲. گزارش و توصیف کتاب ها به شیوه ای صحیح و در ارتباط با تألیف و چاپ ها و شکل مادی آنها؛

۳. تهیه لیست کتاب ها و نقشه ها و...؛

۴. کاتالوگ (لیست) کتاب ها و نقشه ها و...

در بیانیه ای که به سال ۱۹۵۰ م از طرف کتابخانه کنگره صادر شد، ۱۰ خلاصه اهداف و وظایف کتابشناسی بدین شرح اعلام گردید:

۱. هدف کتابشناسی این است که تا حد ممکن برای پژوهشگران و محققان و مربیان، امکان شناخت منشورات و تغییرات و تحولات در زمینه نشر را در هر یک از عرصه های تخصصی در همه جای دنیا فراهم آورد؛
۲. ارائه تحقیقات و انجام طرح های موفق؛

3. ارائه راهکارهایی برای رشد و شکوفایی تمدن ها و فرهنگ ها و بهره مند ساختن افرادی که به نوعی بر مکتوبات و منابع شناختی تمدن، تکیه می کنند؛

4. به اشاعه اطلاعات و معلومات و اعتلای دانش ها در زمینه های گوناگون کمک می کند.

سازمان یونسکو و کتابخانه کنگره، مفهوم کتابشناسی را در کتابی با عنوان: خدمات و تحقیقات کتابشناسی کتابخانه کنگره: وضعیت کنونی و امکان بهبودی، ۱۱ توسعه دادند. ...

کتابشناسی: فن یا علم؟

کتابشناسان، در اینکه آیا کتابشناسی علم است یا فن، نظرات مختلف دارند. به تعبیری آیا کتابشناسی، تحقیق علمی صرف بوده یا یک کار اجرایی در زمینه ای مشخص است با وجود نظرات بسیاری که در این زمینه ارائه شد، شاید بتوان گفت حقیقت بین این دو نهفته است. ۱۲ علم به معنی روش و طریق است، و فن یعنی عرضه و ارائه مؤثر یک چیز.

فن در این راستا، متضمن ثبت کتاب ها و مواد مکتوب دیگر است، اما علم با صنعت کتاب ها و تدوین آنها ارتباط دارد. علم در کتابشناسی، دارای جوانب متعددی است. کتابشناسی تحلیلی یا انتقادی، پژوهشگر را به کتابشناسی تاریخی، که وظیفه اش بررسی تاریخ کتابت، چاپ، تجلید و کتاب آرایی است، سوق می دهد. و اینها همه در حوزه فن، قرار دارند.

برخی، کتابشناسی را علم دانسته و بر آن اصرار کرده اند و برخی نیز جانب فن را گرفته اند. اما در حقیقت باید گفت: کتابشناسی نه علم مطلق است و نه فن مطلق، بلکه آمیزه ای از علم و فن است. فن در اینجا ثبت و ضبط کتاب ها، و علم صنعت کتاب ها است. ۱۳ اسدیل گفته: «هر علمی در عرضه موضوع خود، فن است و هر فنی در روش خود، علم است.»»

مالکس معتقد است که نمی توان گفت کتابشناسی فن یا علم است و اخیرا به یک نتیجه موقت رسیده و آن اینکه: «کتابشناسی توصیفی، جدای از دیگر کتابشناسی ها، علم به حساب می آید، در حالی که کتابشناسی شمارشی (نظام یافته)، فن محض است». رویینسون، نظر دیگری داده و گفته: «کار ما در درجه اول، فنی است، اما این فن به علم کتاب و شناخت زبان و تولیدات فکری، بسیار نیازمند است». در این راستا مقایسه تحلیل مالکس با تحلیل کتابشناس انگلیسی سر استیون که هفتاد سال پیش در کتابش با نام هدف کتابشناسی در

مجموعه چهارم، شماره ۱۳ به سال ۱۹۳۲ (صص ۲۲۵-۲۲۸)، ارائه کرده، مهم خواهد بود. وی کلیه وظایف کتابشناسی را به پنج مرحله تقسیم کرده: ۱۴

1. گردآوری

2. بر شماری

3. توصیف

4. ضبط و تنظیم و تحلیل

5. نتیجه

گردآوری و بر شماری و توصیف، از کارهای فنی محض به شمار می رود و تحلیل و نتیجه، دو کار علمی و در عین حال به مانند کتابشناسی توصیفی هستند. با این حال می توان گفت که جنبه علمی موضوع، نهایتاً به جنبه فنی منجر و منتهی می شود و بنابراین چندان تفاوتی ندارد که کتابشناسی را فن دانسته و یا علم تلقی کنیم...

انواع کتابشناسی

کتابشناسان معتبر در مورد انواع شاخه های این موضوع و نامگذاری های آن، چندان اختلاف نداشته اند. اسدیل و چند تن دیگر، کتابشناسی را به سه نوع تقسیم کردند:

1. تاریخی: که شامل بررسی تاریخی روش های گوناگون تولید کتاب از لحاظ چاپ و تزئین آن می شود.

2. تحلیلی (انتقادی): که شامل تحلیل فصول و ترکیب متعدد کتاب و توصیف آن می شود.

3. شمارشی (نظام یافته): که وظیفه اش بر شماری و آماده سازی فهرست کتاب ها و جمع آوری فهرست های کتابشناسی است.

گرگ و بسترمن، دو نوع تحلیلی و تاریخی را تحت یک عنوان، یعنی (انتقادی) تعبیر کرده اند اما همگان در مورد نوع سوم (نظام یافته) اتفاق نظر دارند...

به هر حال، تفاوت آشکاری بین کتابشناسی تاریخی و تحلیلی وجود دارد. ولی هر دو بر علمی که مبتنی بر تحقیق درست است، استوارند. کتابشناسی نظام یافته در حقیقت کار فنی به شمار می رود. سه نوع یاد شده، در هم تنیده و غیر قابل تفکیک اند و کتابشناسی علمی این توانایی را دارا است که محققان را در تحقیق جزئی

کتاب و ترتیب زمانی چاپ های مختلف آن با تکیه بر اسلوب هایی چون جلد سازی کتاب و ویژگی اوراق آن یاری دهد. ...

1. کتابشناسی تاریخی

این نوع از کتابشناسی، مربوط به تاریخ کتاب به طور کلی است. تاریخ در این مجال، شامل تمامی رویدادها و کوشش های کتابشناختی و صنعت کتاب و در درجه اول، کتاب های چاپی خواهد بود.

بسیاری از متخصصان کتابشناس، به این نوع کتابشناسی به عنوان موضوعی ثانوی نگریسته و آن را جزئی از کتابشناسی عمومی، و نه در حد کتابشناسی های مهم و جدی، دانسته اند. بسیاری از متفکرین در عرصه های تاریخ به ویژه تاریخ نگاران جهانی در این راستا تلاش های بسیار کرده اند. در خلال سده نوزدهم، اهتمام فوق العاده ای در خصوص مستند سازی وقایع تاریخی صورت پذیرفت و این اهتمام، منجر به تأسیس کتابخانه اسناد عمومی در انگلستان و نهایتاً به اهتمام حقیقی در راستای حفظ اسناد تاریخی شد. ۱۵

کتابشناسی تاریخی، صرفاً مربوط به کتاب در مفهوم محدود آن، یعنی کتاب چاپ شده، که در خلال پانصد سال گذشته مشهور شده، نیست. بلکه براساس آرای گرگ، کتاب شامل «کلیه اسناد متشکل از رموز زبانی ۱۶ و قطعات سنگی و حتی کاغذهای پاپیروس و دست نوشته ها و لوح های موم اندود در هر زمان است. با همه این ها می توان مثل کتاب های چاپی برخورد کرد، و همگی تحت موضوع کتابشناسی قرار دارند». حتی نقوش دیوارها بر این اساس، شامل موضوع کتابشناسی قرار می گیرند. کتابشناسی تاریخی در اصل به بررسی تاریخ کتاب می پردازد. چنانچه کتاب، عبارت از یک رسالت فکری ثبت شده و قابل تداول با رموزی مشخص باشد، بنابراین تعریف، تاریخ کتاب یا کتابشناسی تاریخی بر سه محور استوار خواهد بود: ۱۷

الف) رمزی که اطلاعات یک کتاب به وسیله آن به ثبت رسیده است. این رمز، همان نگارش با کلیه انواع آن بوده و شامل صوت یا شکل، یا هر دو می شود. چنانچه این رمز می تواند یک کد کامپیوتری یا لیزری نیز باشد.

ب) وسیله و واسطه ای که اطلاعات به وسیله آن و یا بر روی آن ثبت می شوند. این وسیله ممکن است از مواد طبیعی که انسان در پیرامونش پیدا کرده، و یا از مواد مصنوعی که انسان ویژه این کار تولید می کند و نیز وسایلی که برای ثبت اطلاعات به کار می رود، گاه وسایلی تقلیدی/ ابتدایی مانند قلم و دوات و گاه جدید، همچو چاپ و اشعه لیزر باشد.

ج) اطلاعات یا رسالت فکری که مؤلف آن را به خواننده القا می کند و این همان چیزی است که در تاریخ کتاب به نام تاریخ اندیشه یا تاریخ علم شناخته می شود. تاریخ اندیشه، سه بُعد از رسالت فکری را بررسی می کند: موضوع یا شاخه و نشأت و تطور آن. مهم ترین مؤلفان در موضوع همراه با ارتباط آنها با تغییر زمان و آنگاه مهم ترین کتاب هایی که در آن موضوع نگاشته شده است به همراه ارتباط این کتاب ها با تغییر زمان و با مؤلفان در آن موضوع.

2. کتابشناسی تحلیلی و متنی

با وجود اینکه کتابشناسی معمولاً به عنوان راهنمای اطلاعات شناخته می شود، اما تعریف دیگری قبل از آن وجود دارد و آن بررسی تفصیلی شکل مادی کتاب است که به نام کتابشناسی تحلیلی شناخته می شود. وظیفه و کار این نوع از کتابشناسی، توصیف مادی کتاب است. کتابشناسی متنی، فراتر از توصیف مادی، به اختلافات متنی کتاب های خطی و چاپی و چاپ های مختلف یک کتاب می پردازد. و غالباً این دو در تحقیق علمی با نام کتابشناسی تحلیلی متنی نامگذاری می شوند. ۱۸

از سده هیجدهم، علم کتابشناسی در راستای تحلیل و توصیف مادی کتاب ها به کار رفت و در این حوزه، کتابشناسی به تعیین چاپ های اول و بهتر می پرداخت. اما در سده بیستم، کوشش ها مصروف امور تکنولوژیک چاپ، مانند بررسی اصلاح چاپ ها، چاپ های مسروقه و اسلوب های چاپ و... گردید.

بررسی چاپ و شکل مادی کتاب ها، کتابشناسی تحلیلی یا انتقادی (Critical Or Analitical) نام گرفت و به توصیف تفصیلی و ظاهر کتاب ها، کتابشناسی توصیفی (Descriptive Bibliography) اطلاق گردید. ...

تفاوت آشکاری بین کتابشناسی تحلیلی و متنی وجود دارد. کتابشناسی تحلیلی، بیشتر به جنبه مادی کتاب به قصد استنباط رویکردهای کلی تولید آن در زمانی مشخص یا مکان ویژه ای می پردازد و بررسی جنبه های مادی کتاب، مثلاً صفحه عنوان، هوامش، شماره گذاری، اختلاف چاپ ها، ورق و ویژگی های فنی و هنری آن و بافت متن و... مربوط به این نوع از کتابشناسی است. کتابشناسی متنی بیشتر به متن کلمات مؤلف و بررسی متن مؤلف و انتقال این متن از نسلی به نسل دیگر و از مکانی به مکان دیگر می پردازد. همچنین بررسی ارتباطات بین متون مختلف از لحاظ سرقت، گزینش، اختصار، شرح، تعلیق، تقریر و... به این کتابشناسی مربوط است. از طریق کتابشناسی متنی، امکان انتساب کارهای مجهول به مؤلفان حقیقی فراهم می آید، همچنان که از

طریق کتابشناسی تحلیلی، امکان انتساب کتاب به ناشر یا طابع به دست می آید. این دو کتابشناسی با هم در تحقیق هویت کتاب و تشخیص چاپ های تقلبی از قانونی، مساعدت می کنند... ۱۹.

مهم ترین کتاب هایی که کتابشناسی را از این ناحیه مورد بررسی قرار داده اند، عبارتند از:

1. 1927 R.B.Mc Kerrow. An Introduction to Bibliography که هم اکنون

یک اثر کلاسیک در این موضوع بوده و به سال ۱۹۲۷م با عنوان مقدمه بر کتابشناسی به چاپ رسیده است.

2. کتاب جدیدتری که تکلمه و دنباله کتاب اولی است با عنوان Philip Gas Kell:

Introduction to Bibliography (مقدمه ای جدید بر کتابشناسی ۱۹۷۲ م)

3. کتابشناسی نظام یافته

فهرست کتابشناسی را می توان به نقشه یا یک عکس یا تصویر توضیحی، مانند دانست. این فهرست، راهنمای شایسته ای برای یک کتابدار و کتابشناس، در جهان عریض و پر وسعت و آشفته کتاب خواهد بود. همچنان که هیچ کشتی بانی بدون وجود نقشه یا تصویر راهنما دریانوردی نکرده، در عالم کتاب نیز هیچ کتابداری نمی تواند بدون وسایل و فهرست های کتابشناسی، نقش مؤثر در این عرصه را داشته باشند. ۲۰

درخواست کتاب از طریق عنوان یا مؤلف یا موضوع، یک درخواست معمولی است که فهرست (اندیکس) کتابخانه، جواب گوی این نیاز خواهد بود. فهرست کتابخانه در جایی که محتویات یک کتاب مورد تقاضا باشد، جواب گو نخواهد بود، و یا در جایی که کتاب مورد نظر در کتابخانه موجود نباشد و یا اینکه مطلب مورد تقاضا در قالب نشریات و جزوه های کوچکی که معمولاً جزء فهارس نیستند، باشد... در اینجا تنها کتابشناسی [نظام یافته] است که با فهرست های مرتب و منظم خود به این مهم می پردازد....

کتابداران و نیاز به کتابشناسی های نظام یافته

معمولاً هنگامی که کتابداران از کتابشناسی سخن می گویند، منظورشان عموماً، کتابشناسی نظام یافته یا همان فهرست کتاب ها یا نوارهای صوتی و تصویری و... است. هدف این فهرست، مساعدت مراجعه کنندگان در دست یابی به مواد مورد نظر، یا شناخت مکان دقیق منابع و مواد است به طوری که یک سیستم وسیعی از موضوعات و عناوین را شامل شود. معدل کنونی عناوین منتشر شده در سطح جهانی و منطقه ای، تقریباً معادل

سه برابر رشد آدمیان در سراسر عالم است. این در حالی است که آدمیان فناپذیرند، اما کتاب ها در جای خود نگهداری می شوند و همواره در حال حیات اند.

مسئله ای که هم اکنون کتابشناسان به آن مشغولند، این است که انتشار کتاب ها و تولیدات فکری با این کثرت و گستردگی، موجب عدم توانایی ما بر آگاهی کامل از کتاب ها و ثبت و ضبط آنها خواهد شد... ۲۱ آمار ذیل در این راستا، بیانگر حجم بالای تولیدات فکری بوده و جای تأمل و نظر دارد:

از سال ۱۹۵۵ تا ۱۹۷۵ م یعنی در طول ۲۰ سال تعداد عنوانها از ۲۶۹۰۰۰ عنوان به ۵۶۸۰۰۰ عنوان افزایش یافت. این آمار در سال ۱۹۹۶ به بیش از ۸۰۰۰۰۰ عنوان رسید.

در سال ۱۹۰۰ م حدود ۱۰۰۰۰ نشریه منتشر می شد و هم اکنون این رقم به یک میلیون نشریه بالغ می شود.

در برخی برآوردها آمده است که اطلاعات منتشره در هر ۱۰ تا ۵۰ سال به دو برابر افزایش می یابد. البته معدل رشد سالانه تولیدات فکری در اینجا بین ۴ تا ۸٪ منظور شده است. برخی آمارها نشان می دهد که تولیدات سالیانه اطلاعات اسنادی پیش بینی شده، به ۱۲ تا ۱۴ میلیون سند می رسند. نیز تعداد افرادی که در این تولیدات سهیم هستند، بین ۳۰ تا ۳۵ میلیون نفر در تغییرند. همچنین آمار نشریات کنونی در سطح جهانی، نزدیک به یک میلیون است و پیش بینی می شود در هر سال نزدیک به ۱۵ هزار نشریه جدید به آنها اضافه شود. ۲۲.

بحث و جدل های زیادی پیرامون تعداد دقیق اطلاعات انتشار یافته در سال های گذشته صورت گرفته، اما در این میان کمیت و حجم برآورد اطلاعات چندان مهم نیست، بلکه کیفیت و نوع اطلاعات از اهمیت بالایی برخوردار است. ...

کتابشناسان / کتابداران و به کارگیری کتابشناسی ها

کتابشناسان، عمدتاً از کتابشناسی، ضبط و راهیابی به اطلاعات را می خواهند، لذا کتابشناسی ها به طور قطع، شامل سه عنصر و ویژگی هستند:

۱. جامعیت و کاملیت

کتابشناس، بایستی توسط کتابشناسی خواه کتابشناسی جزئی یا مجموعه ای به اسناد ملی در تمامی زمینه ها دست یابد. اسناد و اطلاعاتی که به هنگام بوده و نیز اطلاعاتی که در گذشته انتشار یافته و یا پیشنهاد نشر آن در آینده ارائه می شود. مجموعه این اطلاعات می تواند فرامرزی و فراتر از یک منطقه خاص باشد.

2. دست یابی به اطلاعات جزء

کتابشناسان، معمولاً از کتابشناسی، یک مجموعه کلی از کتاب ها، نشریه ها، مخطوطات و... را در نظر دارند. لذا بایسته است یک کتابشناسی کامل، تحلیلی باشد، به نحوی که کتابداران و کتابشناسان را به جزئیات اطلاعات واسناد علمی رهنمون سازد. ۲۳

3. اشکال مختلف

کتاب ها در بیشتر کتابشناسی ها، عنصر اساسی تلقی می شود. اما یک کتابشناسی جامع می بایست تمامی انواع و اشکال کارهای علمی و فکری انتشار یافته، همچون گزارش ها و اسناد تا جدیدترین تکنولوژی ها را شامل شود...

انواع کتابشناسی ها

اگر به انواع کتابشناسی های نظام یافته نظری بيفکنیم، اقسام متعددی از کتابشناسی های خاص و تخصصی و محدود در آنها یافت می شود. ویلیام کتز، کتابشناسی های نظام یافته را به غربال های مختلف تشبیه کرده است. کتابشناسی های جهانی به مثابه بزرگترین غربال بوده و در حقیقت، غربالی نیست که برخی کارها را باقی و برخی کارها را رها کند، بلکه شبیه اسفنجی است که همه چیز را می مکد. همچنین کتابشناسی های ملی و تجاری، شبیه غربالی است که در داخل آن، کارهای خاصی به صورت کاملاً جزئی و شمارشی باقی می ماند، مانند کتابشناسی نویسنده ای مشخص...

عناصر گردآوری

از بین عناصر مهم جمع آوری اطلاعات، موارد ذیل اساسی اند:

زمان: کتاب های انتشار یافته در زمانی مشخص و محدود.

مکان: کتاب های انتشار یافته در منطقه، ناحیه و یا شهری معین.

نوع: کتابشناسی های کتاب ها، مقالات، نشریه ها، نقشه ها، نوارهای صوتی و تصویری و غیره.

موضوع: کتابشناسی های خاص در یک موضوع خاص. و موضوع می تواند شخصی یا مکانی باشد. ...

می توان کلیه انواع و اقسام کتابشناسی ها را در دو گروه بزرگ منحصر کرد که در هر یک، انواع کتابشناسی ها داخل شوند:

کتابشناسی های جهانی (Universal Bibliography)

از لحاظ نظری، کتابشناسی جهانی را می بایست شامل تمامی تولیدات انتشار یافته و چاپ شده در کلیه زمینه های فرهنگی شامل کتاب ها و غیر از آن از آغاز تاریخ تاکنون و نیز آینده دانست؛ یعنی تهیه یک شناسنامه جهانی برای تمامی تولیدات فکری انسان ها، و این رویایی بیش نیست. در عمل می توان این نوع کتابشناسی را شامل کتابشناسی ای دانست که به زمان یا مکان یا زبان یا نوع خاصی محدود نمی شود. برخی از محققان، بعضی فهرست های ملی و فهرست های عمومی ای را که کتابفروشان بزرگ در بازارهای جهانی صادر می کنند، چیزی شبیه به کتابشناسی جهانی تلقی می کنند، حال آنکه در عمل نیز کتابشناسی جهانی را بایست یک رؤیا تلقی کنیم.

برخی از دانشمندان، کار تهیه یک کتابشناسی جهانی را آغاز کردند. دانشمندانی چون پول آتلیه (۱۸۶۸-۱۹۴۴) و هنری لافونتین (۱۸۵۳-۱۹۴۳) در بروکسل به سال ۱۸۹۵ م. در این پروژه، افزون بر ۱۲ میلیون برگه از تولیدات فکری دنیا جمع آوری شد و نوشته اند به هنگام توقف این پروژه در سال ۱۹۱۸، تعداد برگه به ۱۵ میلیون عدد رسیده بود.

گرچه این برگه ها دارای ارزش و فایده هستند، اما نمی توان آنها را مجموعه کتابشناسی جهانی دانست. مدخل مناسب برای این گونه کتابشناسی های جهانی، که تمامی کتابهای منتشره دنیا را ثبت می کنند، همانا فهرست های منتشره از کتابخانه های بزرگ دنیا همچو موزه بریتانیا، کتابخانه ملی پاریس، کتابخانه لنین مسکو و فهرست های کتابخانه کنگره ایالات متحده آمریکا خواهد بود.

فهرست های موزه بریتانیا. British Museum. Dep. Of Printed Books.

General Catalogue Of Printed Books. London. B.M. 1959

این فهرست بر اساس ترتیب هجائی نام های مؤلفان است و شامل کتاب های موجود در موزه بریتانیا از سده پانزده میلادی تا پایان سال ۱۹۵۵ م به زبانهای مختلف، به جز زبان های شرقی. این فهرست، دارای راهنمای موضوعی در هر پنج سال یکبار بوده و تا سال ۱۹۶۳ م همه ساله اضافات و الحاقات بر آن فهرست، انتشار یافت.

فهرست های کتابخانه ملی پاریس Paris, Bibliotheque Nationale, Catalogue

General Des Liivres Imprimées Auteurs. Paris, IMP. Nat, 1897

این فهرست بر اساس ترتیب هجائی نام های مؤلفان بوده و اطلاعات ویژه ای از کتاب ها به دست می دهد. این فهرست شامل تمامی کتاب هایی است که به کتابخانه ملی پاریس تا تاریخ ۱۸۹۷ م راه یافته اند. نیز این فهرست شامل کتاب هایی می شود که اشخاص در کار تألیف آن دخیل بوده اند و توسط گروه های معنوی نوشته نشده اند و نشریه ها را هم شامل نمی شود.

فهرست های کتابخانه کنگره U.S.Library Of Congress. a Catalogue Of Books

Represented By L.C.P. printed Cards Issued To July 31. 1942. An Arbay, Edward Press. 1942-1946. 162 Volumes.

این فهرست بر اساس ترتیب الفبایی نام مؤلفان یا عناوین برگه های تهیه شده در صورتی که از مدخل های اصلی باشند از کتاب های موجود در کتابخانه کنگره در موضوعات و زبان های مختلف از سال ۱۸۹۸ م است. ۲۴ هم اکنون فهرست مشترک ملی ایالات متحده (Catalogue National Union) جای فهرست یاد شده را گرفته است. این فهرست اخیر، چنانچه دکتر Luis shores نوشته: «شامل کتاب های چاپ شده است و تعداد ۱۳ میلیون برگه ای که در این راستا تهیه شده، نشانگر بخش اندکی از پروژه ای است

که انتظار می رود تمامی اسناد تمدن بشری شامل کتاب ها، مقالات و اطلاعات و مواد سمعی و بصری و... را تا رسیدن به یک فهرست جامع، احصا و گزارش کند.» ۲۵

تهیه فهرست مشترک ملی، هزینه های کلانی را در بر دارد. چه می توان آن را تقریباً یک کتابشناسی جهانی دانست. سر آغاز شکل گیری این رؤیا، در اول ژانویه ۱۹۵۶ م بوده، یعنی زمانی که فهرست کتابخانه کنگره با فهرست مشترک ملی در آمیخت.

تعداد مجلدات این فهرست در حال حاضر بالغ بر ۸۰۰ جلد شده است، این فهرست علاوه بر موجودی کتابخانه آمریکا، شامل گزارش مطبوعات ۶۰۰ کتابخانه در جای جای ایالات متحده را در بر می گیرد.

کتابشناسی ملی National Bibliography

کتابشناسی ملی، مهم ترین ابزار ثبت کتابشناسی در هر کشور به حساب می آید. اکثر کشورها در حال حاضر به انتشار کتابشناسی ملی خود دست زده اند و در این راستا بیشتر کتابخانه های ملی آنها به این مهم پرداخته اند. کتابخانه های ملی، معمولاً در تدوین کتابشناسی ملی، بر مطبوعات ملی که بر اساس قانون واسپاری صورت می گیرد تکیه می کنند. با اینکه اغلب کشورها با حمایت و نظارت های دولتی اقدام به انتشار کتابشناسی ملی می کنند، اما استثنائاتی نیز ملحوظ است. به عنوان مثال ایالات متحده و هلند، کتابشناسی ملی شان بیشتر جنبه تجاری داشته است. متولیان تهیه کتابشناسی ایالات متحده با نام کتابشناسی ملی بریتانیا (BNB)، کتابخانه ها و ناشرین و فروشندگان کتاب هستند. در آلمان شرقی این کتابشناسی توسط مؤسسه کتاب آلمان در لایپزیک منتشر می شود. مؤسسه مذکور را ناشران آلمان در سال ۱۹۳۱ م تأسیس کرده اند... تهیه کتابشناسی فرانسه (Bibliographie De La France) در سال ۱۸۱۱ م آغاز شده و به صورت هفتگی انتشار می یابد. این کتابشناسی، حاوی کتاب ها، جزوات، مطبوعات دولتی، اطلس ها، نقشه ها و آثار موسیقایی بر اساس ترتیب مصنف، همراه با راهنمای سالیانه مؤلفان، عناوین و موضوعات است. از سال ۱۹۳۳ م یک کتابشناسی تجاری به صورت ماهانه در این کشور منتشر می شود که شامل کتاب ها و جزوات انتشار یافته در فرانسه است. رساله های دانشگاهی، اطلس ها، مطبوعات دولتی و آکادمی ها و کتاب های انتشار یافته به زبان فرانسه در تمام دنیا را نیز در بر می گیرد.

در سال ۱۹۷۱ م دو فهرست یاد شده در یک فهرست با نام کتابشناسی ملی فرانسه ادغام و به صورت هفتگی انتشار یافت. و هر ماه و فصل و سال به صورت مجموعه نیز ارائه می شود.

کتابشناسی آلمان شرقی از سال ۱۹۳۱ م انتشار می یافت و شامل دو بخش (مطبوعات تجاری به صورت هفتگی) و (مطبوعات جمعیت ها و مؤسسه ها به صورت ماهانه) می شد.

انتشار کتابشناسی آلمان غربی از سال ۱۹۴۷ م شروع و به صورت هفتگی با راهنمای مؤلف، همراه با دیسکت رایانه ای (از سال ۱۹۶۸ م) منتشر می شود.

از دیگر کتابشناسی های ملی می توان به کتابشناسی آمریکا ۱۹۰۳ تا ۱۹۳۴ م که شامل مطبوعات سال های ۱۶۳۹ تا ۱۷۹۹ است، اشاره کرد. و نیز فهرست مختصر کتاب های چاپ شده در انگلستان و اسکاتلند و ایرلند و انگلستان، چاپ های خارج (۱۴۷۵ تا ۱۶۴۰) که افرادی چون وپولاد و رد گریف در سال ۱۹۲۶ به تهیه آن اقدام کرده اند. ...

کتابشناسی ملی لیبی

کتابشناسی ملی لیبی (/ البلیو غرافیة الوطنیة اللیبیة) در سال ۱۹۷۲ م از طرف وزارت تبلیغات و فرهنگ لیبی انتشار یافت. این کتابشناسی شامل دو بخش می شود: بخش اول، مربوط به ثبت نشریات سال های ۱۸۶۶ تا ۱۹۷۱ م است که با ورود صنعت چاپ در لیبی و ظهور اولین روزنامه عربی با عنوان (طرابلس الغرب) به سال ۱۸۶۶ م آغاز شد. در این بخش همچنین کلیه روزنامه ها، مجلات و نشریه ها، به استثنای نشریه های سالیانه، در دو قسمت مورد بررسی قرار گرفته است: قسمت اول، شامل نشریه های جاری تا ژانویه ۱۹۷۲ و قسمت دوم، شامل نشریه های غیر جاری که از سال ۱۸۲۷ تا ۱۹۷۱ م ادامه و سپس متوقف شدند. تعداد این نشریه ها در خلال سال های یاد شده به ۳۲۰ عدد می رسد که شامل نشریه های عمومی و تخصصی و عربی و غیر عربی می شود. ...

گزارش توصیفی نشریه ها شامل، عنوان نشریه، تاریخ اولین شماره (یا سال انتشار) و سپس تاریخ توقف نشریه است. آنگاه بعد از موارد یاد شده، توضیحات دیگر به شرح ذیل آمده:

1. زبان نشریه (در صورتی که غیر از زبان عربی و یا به زبان عربی مختلط با زبان دیگر بوده باشد)؛

2. زمان انتشار نشریه (روزانه، هفتگی، ماهانه و...)

3. بهای تک شماره و اشتراک سالانه؛

4. اسم ناشر؛

5. عنوان مکانی که نشریه در آن چاپ می شده؛

6. حجم و عنوان فرعی آن و ذکر تعداد تیراژ؛

7. هرگونه گزارشی که موجب روشننگری بیشتر پیرامون نشریه باشد؛

8. در صورتی که زبان نشریه غیر عربی باشد ترجمه عربی عنوان آن آمده؛

9. شماره مسلسل نشریه که مربوط به راهنمای اصلی کتابشناسی شود. ...

بخش دوم این کتابشناسی، ویژه کتاب ها و تحقیقات و اطلاعات مربوط به سال های ۱۹۵۱ تا ۱۹۷۱ م می شود. این بخش، شامل سه قسمت مهم، یعنی: مطبوعات ناشرین و چاپخانه های تجاری و دانشگاه لیبی و همچنین مطبوعات حکومتی و انجمن های دیگر و نیز مطبوعات آموزشی و کلاسیک می شود... از سال ۱۹۷۲ م به بعد، نام این کتابشناسی به کتابشناسی عربی لیبی تغییر نام یافت.

النشرة المصرية للمطبوعات؛ قاهره ۱۹۵۵ م

این نشریه از سال ۱۹۶۹ م به نام نشرة الايداع القانونى تغيير نام يافت. ماهنامه ای که به دفعات به صورت یک جا عرضه شد که یکی از آنها شامل سال های ۱۹۵۵ تا ۱۹۶۰ و دیگری شامل ۱۹۶۱ تا ۱۹۶۲ می شود. این نشریه به چهار بخش تقسیم می گردد: ۲۷

در قسمت اول، کتاب ها بر اساس موضوعی و سیستم دیوئی مرتب شده اند و ذیل هر موضوع، نام کتاب ها به صورت الفبایی آمده است. قسمت دوم، شامل گزارش کتاب های آموزشگاهی و کودکان بر اساس موضوع و همان رده بندی دیوئی است. در قسمت سوم، نمایه عناوین کتاب ها، نمایه مؤلفان، مترجمان و... به ترتیب هجایی و راهنمای موضوعات به ترتیب هجایی آمده است. در قسمت چهارم نیز به کتاب های انتشار یافته به زبان های اروپائی در مصر، در خلال سال های یاد شده، پرداخته شده و نمایه های ویژه ای برای آن تهیه گردیده است.

النشرة العراقية للمطبوعات

شماره اول این نشریه در سال ۱۹۶۱ م تحت عنوان نشره الايداع للمطبوعات العراقية به چاپ رسيد و شامل مدخل های مطبوعات عربی و کردی و ترکی قدیم (ترکمانی) عراق بود و مطبوعاتی را که در عراق به زبان های انگلیسی و دیگر زبان های اروپایی به چاپ رسیده در بر نمی گرفت. اما در شماره های بعدی به این کتابشناسی اضافه شدند... این مجله کتابشناختی از شماره چهاردهم به البلیو غرافیه الوطنیه العراقیه / کتابشناسی ملی عراق تغییر نام یافت. ...

کتابشناسی الجزایر

به جهت ثبت و حصر تولیدات محلی، کتابخانه ملی الجزایر، این نشریه ادواری را به راه انداخت. این کتابشناسی که شامل کتاب ها و نشریات در موضوعات مختلف است، در هر سال دو بار انتشار می یابد. اولین شماره آن به سال ۱۹۷۴ م به چاپ رسید. ...

کتابشناسی ملی تونس

شماره اول آن در سال ۱۹۷۱ م به چاپ رسيد و شامل منشورات ملی مصوّب قانون نشر است. در سال ۱۹۷۴ م کتابشناسی گذشته تونس از سال های ۱۹۵۶ تا ۱۹۸۶ م انتشار یافت، که شامل منشورات غیر رسمی و بر اساس رده بندی دهدهی دیوئی، و فهرست شده بر اساس شیوه انجمن استاندارد کردن فرانسه (AFNOR) به اضافه نمایه های عناوین، مؤلفان و... است. در سال ۱۹۷۵ م همچنین کتابشناسی گذشته تونس از سال های ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۳ م شامل ۴۸۹ کتاب از منشورات غیر رسمی تونس بر اساس رده بندی دهدهی جهانی انتشار یافت. در همان سال کتابشناسی نشریات تونس با عناوین ذیل منتشر شد:

1. البلیو غرافیه التونسيه للدوريات العربیه ۱۸۶۰ ۱۹۷۵ م.

2. البلیو غرافیه التونسيه للدوريات العلمیه ۱۹۵۶ ۱۹۷۵ م.

کتابشناسی ملی لبنان

از سال ۱۹۶۴ انتشار یافت و از سال ۱۹۷۱ با عنوان النشرة الببليو غرافية اللبنانية جهت دست آوردهای فکری و انتشاراتی لبنان، از طرف دار المكتبة الوطنية به چاپ رسید. نیز در خلال سال ۱۹۹۶ م کتابشناسی ملی لبنان، شامل کلیه منشورات لبنان و منشوراتی که در سال ۱۹۹۵ م درباره لبنان به بحث پرداخته اند، انتشار یافت. این کتابشناسی توسط شرکت (MERS) با هزینه وزارت فرهنگ و آموزش عالی لبنان منتشر شد.

کتابشناسی ملی مغرب / مراکش

انتشار این کتابشناسی از: ۱۹۶۰ توسط خزانه کتاب ها و اسناد عمومی مغرب آغاز شد. در شماره سال ۱۹۸۰ م این کتابشناسی، به مطبوعات مغربی (به زبان عربی و فرانسه) که به موجب قانون ایداع مغرب وارد کتابخانه شده، پرداخته است. ۲۸ بخش اول: شامل مطبوعات عربی و بخش دوم: شامل مطبوعات صادره به زبان فرانسه است...

کتابشناسی ملی اردن

از سال ۱۹۸۰ م توسط انجمن کتابخانه های اردن، با انتشار مجلد اول تحت عنوان: السجل السنوی للاتاج الفکری فی الاردن لعام ۱۹۷۹ م آغاز گردید. ...

کتابشناسی ملی سوریه

در سال ۱۹۸۵ م اولین مجلد کتابشناسی ملی سوریه (مربوط به سال ۱۹۸۴) انتشار یافت. این کتابشناسی در بردارنده اطلاعات، توصیفات و گزارشات از مطبوعاتی است که در خلال سال ۱۹۸۴ به موجب قانون (ایداع = ذخیره سازی) به کتابخانه الاسد سوریه وارد شده.

کتابشناسی ملی سعودی

جامع ترین کار کتابشناسی در کشور سعودی است. هدف این کتابشناسی، احصا و تتبع تولیدات فکری در مملکت عربی سعودی، و یا منشوراتی است که سعودی ها یا مؤسسات سعودی به نشر آنها همت گماشته، و یا

تألیفاتی که توسط آنها در خارج از کشور به چاپ رسیده است. آغاز این کتابشناسی از سال ۱۸۸۰ بوده است. کتابخانه ملی فهد، مسئولیت گردآوری و احصای منشورات مملکت سعودی را به عهده دارد. از جمله فعالیت این کتابخانه تألیف: معجم المطبوعات العربیة ۱۹۲۵ ۱۹۷۰ (علی جواد الطاهر) است که به ترتیب الفبایی اسامی مؤلفان تهیّه شده است. نیز تألیف کتاب حرکة التألیف و النشر فی المملكة العربیة السعودیة توسط یحیی ساعاتی که در آن حدود ۸۰۰ کتاب از مؤلفان سعودی یا اجانب مقیم در آن کشور جمع آوری شده و شامل دو فهرست مؤلف و عنوان بوده و به سال ۱۹۷۹ م به چاپ رسیده است.

کتابشناسی ملی بحرین

فعالیت در راستای تهیّه کتابشناسی در بحرین در اواخر سال ۱۹۷۶ یعنی زمانی که راهنمای کتابخانه ها و مطبوعات بحرین، انتشار یافت آغاز گردید. در سال ۱۹۸۰ اولین کتابشناسی مستقل در ۲۲ صفحه به زبان عربی انتشار یافت.

این کتابشناسی شامل چهار بخش می شود: بخش نخست شامل مطبوعات دولتی است. بخش دوّم شامل کتابشناسی مؤلفین بوده و بخش سوّم شامل مجلات و جرایدی که در بحرین صادر شده و متوقف شده را دربر دارد. در بخش چهارم نیز به روزنامه ها و مجلات جاری و مستمر بحرین پرداخته شده است.

در سال ۱۹۸۴ راهنمای کتابخانه های عمومی و کتابشناسی بحرین به عنوان ضمیمه بخش دوّم کتابشناسی بحرین در ۵۱ صفحه بزرگ شامل موارد ذیل انتشار یافت:

1 لیست پایان نامه های کارشناسی ارشد؛

2 کتابشناسی تألیفات بحرینی؛

3 روزنامه ها و مجلات؛

4 مطبوعات دولتی. ...

کتابشناسی ملی قطر

انتشارات دارالکتب القطریة، از سال ۱۹۷۰ م دست به انتشار لیست تألیفات قطری به صورت سالانه بر اساس روش دیوئی با راهنمای مؤلف، عنوان و موضوع زده است. این کتابشناسی ملی در دو بخش عربی و فرانسه و هر یک در قالب سه بخش تنظیم شده است:

منشورات رسمی (دولتی و انجمن ها)، منشورات غیر رسمی (مؤسسات خاص) و تألیفات دانشگاهی (پایان نامه ها و تحقیقات دانشگاهی). این کتابشناسی دارای راهنمای مؤلفین، عناوین و موضوعات است. ...

کتابشناسی های منطقه ای Regional Bibliography

هر کتابشناسی که انتشارات منطقه مشخصی را که میان مجموعه ای از مناطق توسط یک ویژگی هم سنخ شده اند، ثبت و ضبط کند، کتابشناسی منطقه ای گویند. بهترین مثال برای یک کتابشناسی منطقه ای، کتابشناسی منطقه ای West Indies است که تحت عنوان Current Caribbean Bibliography انتشار می یابد. این کتابشناسی شامل انتشارات منطقه اطراف دریای کارائیب، که دارای مسائل و قضایای مشترک هستند، می باشد. ۲۹ همچنین کتابشناسی Books In English که توسط کتابخانه موزه بریتانیا با همکاری کتابخانه کنگره آمریکا انتشار می یابد، ویژه کلیه انتشاراتی است که به زبان انگلیسی در تمامی دنیا منتشر می شود. در بریتانیا همچنین یک کتابشناسی تحت عنوان Cumulative Book Index ویژه مطبوعات زبان انگلیسی وجود دارد. نیز فهرست Biblio شامل مطبوعات زبان فرانسوی که در سطح جهانی منتشر می شود. این فهرست از سال ۱۹۳۳ انتشار یافت. ۳۰ همچنین النشرة العربیة للمطبوعات که توسط اداره توثیق ومعلومات سازمان تربیت، فرهنگ و علوم با همکاری دارالکتب قاهره انتشار می یابد، از مثال های خوب برای کتابشناسی منطقه ای به شمار می روند. ...

کتابشناسی موضوعی Subject Bibliography

کتابشناسی های موضوعی، از لحاظ حجم و کیفیت جامعه تحت پوشش، متفاوتند. این نوع کتابشناسی ها ویژه یک موضوع یا بیشتر، انتشار می یابند. کتابشناسی های موضوعی از مهمترین وسایل و ابزار در تحقیقات علمی به شمار می روند. برخی انجمن ها، آکادمی ها و مراکز پژوهشی، در خصوص انتشار این نوع کتابشناسی، به جهت تسهیل در کار محققان و مساعدت آنها، اقداماتی انجام داده اند. از جمله کتابشناسی های موضوعی، می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

کتابشناسی ادبیات انگلیسی کمبریج که در سال ۱۹۴۰ م در قالب چهار جلد به چاپ رسید. چاپ جدید آن نیز در سال ۱۹۷۰ م به انجام رسید.F.W.Batson, The

Cambridge Bibliography Of English Literature 4Vol, 1940: New Ed.1970FF.

از دیگر کتابشناسی هایی که صرفاً موضوعی بوده ویژه منطقه یا زبان خاصی نیست، همان کتابشناسی صادره توسط یونسکو است که در پاریس به سال ۱۹۵۱ م انتشار یافت و از سال ۱۹۶۲ م به Stevens در لندن انتقال یافت با این عنوان:

International Bibliography Of The Social Sciences.13

از دیگر کتابشناسی های موضوعی در سطح ملی می توان به سه مورد ذیل اشاره کرد:

1. British Medical Book List: London, 1950
2. American Seintific Books... 1960-62, 1962-63, 1963-64 Ed.by.p.
3. Steckler.N.Y., 1962- 64.23

از بارزترین کارهای موفق در حوزه کتابشناسی موضوعی در موضوع کتابخانه ها و اطلاع رسانی، کتابشناسی: Library And Information Science Abstracts. London Library Association 1950.33 است.

این کتابشناسی از طرف انجمن کتابخانه های بریتانیا به صورت فصلنامه همراه با ارائه مجموعه ای سالانه انتشار می یابد. از دیگر کتابشناسی های موضوعی در همین موضوع-Library Literatures, New-york wilson. 1934 است که توسط شرکت ویلسون در آمریکا از سال ۱۹۲۱ به صورت آزمایشی انتشار یافت و از سال ۱۹۳۴ به صورت منظم به چاپ رسید. از کتابشناسی های موضوعی در زبان عربی: الدلیل الببلیوگرافی للانتاج الفکری العربی فی مجال المکتبات و التوثیق است که توسط محمد فتحی عبدالهادی در قاهره از اداره التوثیق و المعلومات بالمنظمه العربیه للتربیه و الثقافه والعلوم به سال ۱۹۷۶ انتشار یافته است ...

کتابشناسی های اشخاص Personal Bibliography

این کتابشناسی ها مربوط به تألیفات یک نویسنده مشخص است و گاهی به آن بیوبیلیوگرافی اطلاق می شود. برخی از این نوع کتابشناسی ها ساده بوده و از حد یک فهرست توصیفی آثار یک مؤلف در پایان شرح حال او فراتر نمی رود. اما پاره ای از آنها تفصیلی و عمقی است، مانند کتابشناسی های ذیل :

1. F.W.Ebich & L.L.Schucking, A Shakspeare Bibliography (1931: Supplement 1937).

2. Michael Sadler, Trallope : A Bibliography (1928).

در زبان عربی از این دست کتابشناسی ها به مؤلفات الغزالی اثر عبدالرحمن بدوی (قاهره، دارالقلم، ۱۹۶۱ م) و مؤلفات ابن سینا، از جورج شحاته قنوتی (قاهره: دارالمعارف، ۱۹۵۰ م) و مؤلفات ابن خلدون، اثر عبدالرحمن بدوی، (قاهره) می توان اشاره کرد.

پی نوشتها

1. سعد محمد المجرسی. البلیوگرافیا و دراستها فی علوم المکتبات، القاهرة، جمعیة المکتبات المدرسیة، ۱۹۷۴، ص ۱۰.

2. لروی هارولد لیندر. نشأة البلیوگرافیا الوطنیة الشاملة جاریة، ترجمه عبدالمنعم محمد موسی، القاهرة: الهیئة المصریة العامه للکتاب ۱۹۸۴، ص ۷.

3. نویل مالکلیس لویز: البلیوگرافیا، ترجمه بهیج عثمان، مراجعة نصری زغیب، بیروت: منشورات عویدات ۱۹۸۹، ص ۲۱۸.

4. Chakraborti, M.L. Bibliography In Theory and practice. World. press. Calcutta: 1791.p.1.

5. The oxford english Dictionary. Vol.1(A.B). P.846.

6. I bid

7. Stokes, Roy . The function of bibliography. Second Ed. Agrafton book. 1982, p.3.

8. I bid. 4

9. ALA. Glossary of library terms. Chicago: The American. Library Association. 1943.P.11.

10. Chakraborti.M.L.Op.Cit.P.19.
11. Robinson. A.M.Lewin. Systematic Bibliography. Clive Binghey
London: 1978.P.11.
12. Baymon. Robert. Elements of Bibliography : A Simplified
Approach. Metuchen : London: 1981.P.4.
13. Chakraborti.M.L.Op-Cit. P.3.
14. Robinson, A. M.Lewin, Op.Cit.P.12-18.
15. Stoles. Roy. Op. Cit.P138.
16. Ibid. P139.
17. شعبان عبدالعزيز خليفه: الببليو غرافيا او علم الكتاب. دراسة فى اصول النظرية الببليوغرافية و تطبيقاتها
النظرية العامة، القاهرة: الدار المصرية اللبنانية، ١٩٩٧ ص ١٣٢ ١٣٣.
18. Katz. William A.Introduction To Refrence Work. Vol.I.Bastic
Information Sources. 2.nd.Ed. New York: Mc Graw Hill. 1974.
P.31.
19. شعبان عبدالعزيز خليفه، همان ص ١٣٣ ١٣٤.
20. Ibid. P.25.
21. حسن عماد مكاوى. تكنولوجيا الاتصال الحديثة فى العصر المعلومات. القاهرة: الدار المصرية اللبنانية،
١٩٩٣، ص ٢٠.
22. همان، ص ٣٠.
23. Ibid.
24. Robinson, A.M.Lewin, Systematic Bibliography Clive
Bingley,London,2nd Ed. , 1971, P.14.
25. نزار محمد على. قوائم المؤلفات أو الببليوغرافيات. بغداد: وزارة الاعلام مديرية الثقافة، ١٩٧٢ م (سلسلة
الكتب الحديثة ٤٠) ص ١١.
26. Ibid., P.14.
27. عبدالستار الفلوجى. مدخل لدراسة المراجع. القاهرة: دارالثقافة للطباعة و النشر، ١٩٧٤ م، ص ٩٩ ١٠٠.

28. الوضع الببليوغرافى بالاقطار العربيه؛ التعريف بالببليوغرافيا القومية القطرية، ملتقى الحصر الببليوغرافى بالاقطار العربيه. تونس ٢١ ٢٧ فوريه ١٩٧٩ م.

29. Robinson, A.M.Lewin. Op. Cit., P.15.

30. محمد سلمان على. الببليوغرافيا الماضى و الحاضر، دمشق: منشورات وزارة الثقافة، ١٩٩٥، ص ٨٦ ٨٧.

31. عبدالستار الفلوجى، همان، ص ١٠٣.

32. همان، ص ١٠٤.

33. فتوحى ميرى عبودى. تقويم المراجع العربيه و الاجنبيه، وكالة المطبوعات(د.ت) ص ٧٨ ٧٩.